

КАПИТЕЛ 13 / CHAPTER 13¹³**FEATURES OF THE INTERRELATIONSHIP BETWEEN
CHARACTERISTICS OF THE PERSONALITY TRAITS AND CRITERION
INDICATORS OF ACADEMIC-SIGNIFICANT PROFESSIONAL-
ORIENTED SUCCESS OF MODERN STUDENTS****DOI: 10.30890/2709-2313.2025-36-02-008****Вступ**

Розв'язання завдань, спрямованих на здійснення прогностичної діагностики та удосконалення перебігу природних тенденцій процесів формування функціонального стану організму і особливостей особистості учнів і студентів, визначає необхідність здійснення комплексної психогігієнічної оцінки адаптаційних властивостей організму дівчат і юнаків, що перебувають в різних умовах організації навчального процесу, і передусім їх психічної, психофізіологічної та соціально-психологічної складових, на підставі застосування методів багатовимірної статистичної аналізи і прогнозування [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8].

У цьому контексті особливої уваги потребують процедури факторного та кластерного аналізу, що дозволяють здійснити глибинну змістовну інтерпретацію досліджуваних явищ та, на підставі проведення відповідних статистичних перетворень, виявити причини, котрі пояснюють природу множини існуючих кореляційних зв'язків у статистичній моделі процесів, які розглядаються, в першому випадку, та провести багатоаспектну класифікація облікових ознак певної множини отриманих даних у багатовимірному просторі чинників і виділити критеріальні якісні та кількісні характеристик процесів, що аналізуються, в умовах міжгрупового розмаїття досліджуваних показників, в другому [3, 7, 8, 9, 10, 11, 12].

¹³ *Authors: Serheta Ihor Volodymyrovych**Number of characters: 20623**Author's sheets: 0,52*



13.1. Взаємозв'язок характеристик особливостей особистості та показників навчальної успішності студентів на підставі використання процедур факторного аналізу

В ході факторного аналізу, який передбачав встановлення найбільш суттєвих зв'язків між цілим рядом номінальних показників вивчення особливостей особистості студентів та результативним за своїм змістом показником, а саме рівнем професійно-орієнтованої навчальної успішності та професійної адаптації (y), і був спрямований на виявлення індивідуально-значущих факторів ризику щодо формування імовірних відхилень з боку провідних корелят функціонального стану організму та здоров'я студентів, котрі перебували в умовах організації навчального процесу за семестрово-заликовою системою протягом періоду перебування у медичному закладі вищої освіти, було виявлено, що взаємозв'язок між критеріальними показниками провідних властивостей особистості та інтегральними характеристиками рівня продуктивності професійно-орієнтованих навчально-значущих дій, слід було представити у вигляді наступних співвідношень (1–2):

– серед дівчат:

$$y = -0,644f_1 - 0,205f_2 + 0,479f_3; \quad (1)$$

де фактор f_1 – мав бути визначений як “особливості нейротизму і тривожності” (частка дисперсії – 22,15%) і, передусім, об'єднував у своїй структурі показники, що відображували характеристики нейротизму та особистісної тривожності; фактор f_2 – мав бути визначений як “особливості акцентуацій характеру” (частка дисперсії – 13,85%) та, насамперед, поєднував у собі показники за віссю акцентуйованих характерологічних властивостей: гіпертимний тип акцентуацій характеру – дистимний тип акцентуацій характеру, а також значення демонстративного і педантичного типів акцентуацій характеру; фактор f_3 – мав бути визначений як “особливості суб'єктивного контролю особистості” (частка дисперсії – 9,20%) та включав у свою структуру показники щодо рівня загальної інтернальності та суб'єктивного контролю в галузі невдач



і, в дещо меншій мірі, в галузі досягнень;

– серед юнаків:

$$y = -0,644f_1 - 0,205f_2 + 0,479f_3; \quad (2)$$

де фактор f_1 – мав бути визначений як “особливості нейротизму і властивостей характеру” (частка дисперсії – 22,58%) і, в першу чергу, об’єднував у своїй структурі показники, що відображували характеристики нейротизму та депресивних, істеричних і психопатичних характерологічних проявів; фактор f_2 – мав бути визначений як “особливості суб’єктивного контролю особистості” (частка дисперсії – 13,85%) та, передусім, поєднував у собі показники загальної інтернальності та суб’єктивного контролю в галузі досягнень, невдач, сімейних і професійних відносин; фактор f_3 – мав бути визначений як “особливості тривожності” (частка дисперсії – 9,65%) та включав у свою структуру показники особистісної тривожності.

Водночас в ході факторного аналізу, який був спрямований на виявлення індивідуально-значущих факторів ризику щодо формування імовірних відхилень з боку провідних корелят функціонального стану організму та здоров’я студентів, котрі перебували в умовах організації навчального процесу за кредитно-трансферною системою, було виявлено, що взаємозв’язок між критеріальними показниками провідних властивостей особистості та інтегральними характеристиками рівня продуктивності професійно-орієнтованих навчально-значущих дій, слід було представити у вигляді таких співвідношень (3–4):

– серед дівчат:

$$y = -0,419f_1 + 0,263f_2 - 0,652f_3; \quad (3)$$

де фактор f_1 – мав бути визначений як “особливості властивостей характеру” (частка дисперсії – 28,27%) і, передусім, об’єднував у своїй структурі показники, що відображували особливості психопатичних, психастенічних, істеричних і екзальтованих характерологічних проявів; фактор f_2 – мав бути визначений як “особливості суб’єктивного контролю особистості” (частка дисперсії – 14,85%) та, насамперед, поєднував у собі показники щодо рівня загальної інтернальності



та суб'єктивного контролю в галузі досягнень, невдач та професійних відносин; фактор f_2 – мав бути визначений як “особливості нейротизму і тривожності” (частка дисперсії – 9,60%) та, першу чергу, поєднував у собі показники показники, що відображували характеристики нейротизму та ситуативної тривожності;

– серед юнаків:

$$y = -0,667f_1 + 0,277f_2 - 0,342f_3; \quad (4)$$

де фактор f_1 – мав бути визначений як “особливості нейротизму, тривожності і акцентуацій характеру” (частка дисперсії – 21,52%) і, передусім, об'єднував у своїй структурі показники, що відображували характеристики нейротизму, ситуативної тривожності та акцентуацій характеру збудливого і циклотимного типів; фактор f_2 – мав бути визначений як “особливості суб'єктивного контролю особистості” (частка дисперсії – 13,86%) та, насамперед, поєднував у собі показники рівня загальної інтернальності та суб'єктивного контролю в галузі досягнень, невдач і міжособистісних відносин; фактор f_3 – мав бути визначений як “особливості властивостей характеру” (частка дисперсії – 10,36%) та включав у свою структуру показники особливостей іпохондричних, психастенічних та істеричних характерологічних проявів.

13.2. Взаємозв'язок характеристик особливостей особистості та показників навчальної успішності студентів на підставі використання процедур кластерного аналізу

В ході досліджень на підставі використання процедур кластерного аналізу під час якого застосовувався дивізійний метод k-середніх (алгоритм Мак-Кіна), що на відміну від більш популярного та поширеного на теперішній час агломераційно-ієрархічного підходу, передбачає створення умов, за яких центр кожного кластера вираховується не як окрема інтегративна ознака, але й як



своєрідний центр тяжіння досліджуваних об'єктів до певного середнього значення кожного реально існуючого кластерного угруповання, було виділено 7 основних кластерних угруповань (фактично прогностичних критеріїв і точок прикладання різноманітних засобів психогігієнічної корекції, що мають використовуватися) провідних особливостей особистості студентів, які перебували в різних умовах організації навчального процесу. Дані щодо кластерних угруповань, котрі визначають пріоритетні напрямки використання засобів психогігієнічної корекції особливостей особистості дівчат, що перебували в умовах організації навчального процесу за семестрово-заліковою системою. Відзначено, що до їх числа слід було віднести: невротичний кластер (кластер № 1), який поєднує у собі показники нейротизму особистості та величини деяких акцентуацій характеру збудливого ряду, зокрема екзальтовані, збудливі та циклотимні акцентуйовані характерологічні властивості; акцентуйовано-характерологічний кластер (кластер № 2), що виявляє ступінь узагальненого впливу на процеси формування провідних особливостей особистості показників ступеня вираження акцентуацій характеру гіпертимного, застрягаючого, емотивного, педантичного, тривожного і демонстративного типів; характерологічний кластер (кластер № 3), який об'єднує у своїй структурі дані щодо провідних властивостей характеру, передусім, показників психопатичних, паранойяльних, гіпоманічних та істеричних характерологічних рис; нервово-психічний кластер (кластер № 4), що поєднує у собі показники психічних станів досліджуваних дівчат; кластер, пов'язаний з локусом контролю особистості (кластер № 5), який визначає ступінь узагальненого впливу на процеси формування провідних особливостей особистості показників рівня суб'єктивного контролю студенток; депресивно-тривожнісний кластер (кластер № 6), що об'єднує у своїй структурі дані щодо ступеня розвитку депресивних проявів, ситуаційної та особистісної тривожності, характерологічних властивостей за шкалою депресії тощо; астеничний кластер (кластер № 7), який поєднує у собі показники рівня поширення у студентському середовищі астеничних проявів, а також характерологічних властивостей за



шкалами іпохондрії і психастенії.

Натомість дані щодо кластерних угруповань, які визначають пріоритетні напрямки використання засобів психогігієнічної корекції особливостей особистості юнаків, що перебували в умовах організації навчального процесу за семестрово-заліковою системою, мали наступний вигляд, як такі необхідно було визначити: акцентуйовано-характерологічний кластер демонстратичного типу (кластер № 1), що визначає ступінь узагальненого впливу на процеси формування провідних особливостей особистості показників ступеня вираження акцентуацій характеру демонстративного, гіпертимного, циклотимного і екзальтованого типів; невротичний кластер (кластер № 2), який поєднує у собі показники нейротизму особистості та величини деяких акцентуацій характеру збудливого ряду, зокрема, емотивні, збудливі, педантичні і застрягаючі акцентуйовані характерологічні властивості; акцентуйовано-характерологічний кластер дистимного типу (кластер № 3), який об'єднує у своїй структурі дані щодо провідних властивостей характеру, передусім, показників акцентуацій характеру дистимного і тривожного типів; кластер, пов'язаний з локусом контролю особистості (кластер № 4), який визначає ступінь узагальненого впливу на процеси формування провідних особливостей особистості показників рівня суб'єктивного контролю студентів; нервово-психічний кластер (кластер № 5), що поєднує у собі показники психічних станів досліджуваних юнаків; депресивно-тривожнісно-характерологічний кластер (кластер № 6), що об'єднує у своїй структурі дані щодо ступеня розвитку депресивних проявів і розладів, ситуаційної і особистісної тривожності, характерологічних властивостей за шкалами депресії, істерії, психопатії, паранойяльності та гіпоманії; астеничний кластер (кластер № 7), який поєднує у собі показники рівня поширення у студентському середовищі астеничних проявів, а також характерологічних властивостей за шкалами іпохондрії і психастенії.

До числа кластерних угруповань, які визначають пріоритетні напрямки використання засобів психогігієнічної корекції особливостей особистості дівчат, що перебували в умовах організації навчального процесу за кредитно-



трансферної системою, слід було віднести: акцентуовано-характерологічний кластер дистимного типу (кластер № 1), який поєднує у собі показники акцентуацій характеру дистимного, циклотимного і екзальтованого типів; акцентуовано-характерологічний кластер демонстративного типу (кластер № 2), що визначає ступінь узагальненого впливу на процеси формування провідних особливостей особистості показників ступеня вираження акцентуацій характеру демонстративного і гіпертимного типів; невротичний кластер (кластер № 3), що об'єднує у своїй структурі показники нейротизму особистості та величини деяких акцентуацій характеру збудливого ряду, зокрема збудливі, педантичні, емотивні і застрягаючі акцентуовані характерологічні властивості; характерологічний кластер (кластер № 4), який об'єднує у своїй структурі дані щодо провідних властивостей характеру, передусім, показників психопатичних, паранойяльних, гіпоманічних та істеричних характерологічних рис; кластер, пов'язаний з локусом контролю особистості (кластер № 5), що поєднує у собі показники рівня суб'єктивного контролю студенток; нервово-психічний кластер (кластер № 6), який визначає ступінь узагальненого впливу на процеси формування провідних показників психічних станів досліджуваних дівчат; депресивно-тривожнісно-характерологічний кластер (кластер № 7), що об'єднує у своїй структурі дані щодо ступеня розвитку депресивних проявів і розладів, ситуатійно і особистісної тривожності, характерологічних властивостей за шкалами депресії, істерії, психопатії та паранойяльності.

Дані щодо кластерних угруповань, які визначають пріоритетні напрямки використання засобів психогігієнічної корекції особливостей особистості юнаків, що перебували в умовах організації навчального процесу за кредитно-модульною системою, засвідчують той факт, що як такі необхідно було визначити: акцентуовано-характерологічний кластер демонстративного типу (кластер № 1), що визначає ступінь узагальненого впливу на процеси формування провідних особливостей особистості показників ступеня вираження акцентуацій характеру демонстративного, гіпертимного, циклотимного і екзальтованого типів; невротичний кластер (кластер № 2), який поєднує у собі



показники нейротизму особистості та величини деяких акцентуацій характеру збудливого ряду, зокрема, емотивні, збудливі, педантичні і застрягаючі акцентуйовані характерологічні властивості; акцентуйовано-характерологічний кластер дистимного типу (кластер № 3), який об'єднує у своїй структурі дані щодо провідних властивостей характеру, передусім, показників акцентуацій характеру дистимного і тривожного типів; кластер, пов'язаний з локусом контролю особистості (кластер № 4), який визначає ступінь узагальненого впливу на процеси формування провідних особливостей особистості показників рівня суб'єктивного контролю студентів; нервово-психічний кластер (кластер № 5), що поєднує у собі показники психічних станів досліджуваних юнаків; депресивно-тривожнісно-характерологічний кластер (кластер № 6), який об'єднує у своїй структурі дані щодо ступеня розвитку депресивних проявів і розладів, ситуаційної і особистісної тривожності, характерологічних властивостей за шкалами депресії, істерії, психопатії, паранойяльності та гіпоманії; астеничний кластер (кластер № 7), який поєднує у собі показники рівня поширення у студентському середовищі астеничних проявів, а також характерологічних властивостей за шкалами іпохондрії і психастенії.

Висновки

В ході проведених досліджень на підставі застосування процедур факторного аналізу встановлені індивідуально-значущі фактори ризику щодо розвитку імовірних відхилень від природного перебігу процесів професійного становлення студентів медичних закладів вищої освіти. Серед дівчат як такі необхідно було виділити 4 групи чинників ризику: “особливості нейротизму і тривожності”, “особливості властивостей характеру”, “особливості акцентуацій характеру”, “особливості суб'єктивного контролю особистості” з їх відповідним змістовним наповненням, серед юнаків – 5 груп чинників ризику: “особливості нейротизму і властивостей характеру”, “особливості нейротизму, тривожності і



акцентуацій характеру ”, “особливості тривожності”, “особливості властивостей характеру”, “особливості суб’єктивного контролю особистості” з їх відповідним змістовним наповненням.

За результатами процедур кластерного аналізу, що був здійснений, як пріоритетні напрямки використання засобів психогігієнічної корекції особливостей особистості серед дівчат, що навчалися за семестрово-заліковою системою, слід було визначити забезпечення цілеспрямованої дії на такі кластерні угруповання досліджуваних показників, як невротичний, акцентуовано-характерологічний, характерологічний, нервово-психічний і депресивно-тривожнісний кластери, а також кластер, пов’язаний з локусом контролю особистості студенток, разом з тим, серед дівчат, що перебували за кредитно-трансферною системою – на такі кластерні угруповання досліджуваних показників, як акцентуовано-характерологічний кластер дистимного типу, акцентуовано-характерологічний кластер демонстративного типу, невротичний, характерологічний, нервово-психічний, депресивно-тривожнісний і астеничний кластери, а також кластер, пов’язаний з локусом контролю особистості студенток.

Разом з тим, у юнаків незалежно від умов організації навчального процесу картина кластерних угруповань була надзвичайно стабільною і як пріоритетні напрямки застосування засобів психогігієнічної корекції особливостей особистості студентів необхідно було відзначити забезпечення цілеспрямованої дії на такі кластерні угруповання досліджуваних показників, як акцентуовано-характерологічний кластер демонстративного типу, невротичний, акцентуовано-характерологічний кластер дистимного типу, нервово-психічний, депресивно-тривожнісно-характерологічний і астеничний кластери, а також кластер, пов’язаний з локусом контролю особистості студентів.